

R Â N D U I A L A

ION I. IONICĂ

H O R I A

O A M E N I Ș I L O C U R I

R Â N D U I A L A

ION I. IONICĂ

H O R I A

O A M E N I Ș I L O C U R I

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1910

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

H O R I A

*...tundră de flacări ți-aruncă pe umeri
munții înalți.*

*să suferi înmiit cât toți ceilalți
și rănilă nicicând să nu-ți numeri.*

A. Cotruș

La o sută și cincizeci de ani de la martiriul din Alba-Iulia viața de foc și de chin a Căpitanului răscoalei închide pentru noi o întrebare plină de noimă. Din rândul poporului celui robit al Valahilor ardeleni, ce puteri neștiute au ridicat pe Vasile Nicola Ursu, iobag din domeniul fiscal al Zlatnei, om cu mâni muncite și cu suflet de trudă, să hotărască în veac, el, soarta istoriei neamului său și să cheme, prin vremuri, în sufletul generațiilor urmașe, din adâncurile lor, energiile neînfriate și vrerile cele fără 'ntoarcere? Nimic în starea sau în averea sa, nimic în portul sau în numele său dintâiu n'ar părea să vestească soarta înaltă căreia i-a fost merit. Nici unul din faptele obicinuite în răscoală, de vitejie și de cruzime (de care el însuși se pare a fi fost strein) nu l-ar fi putut ridica, singur, atât de sus. Tăria lui neasemuită venea dar, din altă parte.

Lumea streină a epocii, în marea-i majoritate, ar fi vrut să vadă în fapta lui aventura unui iobag, ridicat împotriva domnilor săi și care, din visu-i de mărire, ajutat o clipă de *noroc*, ajunge să-și ispășească semeția nebună pe roata de la Alba-Iulia. O ciudată literatură de obârșie ungu-rească, plină însă de expresiuni românești deformate, dă glas acestei înțelegeri, înfățișând pe moțul din Albac, ca pe un căpitan de haiduci, care își caută folosul în țara Ardealului: «Hora be și hodinestie, czara plinse si plieteste». Câteva versuri, din cele prezentate la Expoziția din 1935 a Academiei¹⁾, închipuie chiar pe puternicul Căpitan al răscoa-

1) Organizată de d-l O. Beu.

lei, înfiorat și nedumerit în fața norocului care-i aducea acum atâta tărie, dar care mai târziu îl va lăsa să cadă:

*Rogu-te nărocule,
Din aripi sburătorule,
Ce ți-am greșit așa mare?
De m'ai lăsat așa tare? ¹⁾*

Și totuși nimic nu-i mai strein ca norocul de duhul faptei lui Horia. Norocul poate să mărească sau să scadă, prin lipsa lui, folosul omului, nicăieri el nu-i poate da tărie adevărată, nici trăinicie făpturii dincolo de veac. Ci nu în el, nu în semeția ce o trezește, va trebui să căutăm izvorul măririi lui Horia. Pentru noi puterea sa și viața peste veac a faptei moșului iobag stă în smerenia lui, în supunerea desăvârșită poruncii momentului istoric al neamului său. El cel dintâiu dintre toți a înțeles-o, el cel dintâiu a dus-o în faptă. De aci din împărțășania țaranului din Albac cu duhul strămoșilor morți în pământul atunci înstreinat al Ardealului, se ridică elementele tăriei sale, împotriva cărei întâmplările schimbătoare ale vieții nu mai pot nimic.

Spre a-l înțelege deci și spre a-i înțelege fapta cată să înțelegem porunca de atunci a Istoriei și a Pământului ardelean.

II

În aceea vreme, viața pământenilor din țara Moșilor înfățișa un fragment din marea dramă a neamului românesc de dincolo de munți, ajuns în iobăgie pe pământul devenit «pădure» a regelui (Erdély) și-apoi a nemeșilor unguri. Peste țările românești din cetatea munților și dinspre șesul Tisei, din sec. al XI-lea, se așezase stăpânirea streină și elementele colonizării. Am arătat în numărul trecut al Arhivei noastre progresiunea, până la începutul secolului al XIII-lea, a acestei înstăpâniri a populațiilor streine. La această dată și mai târziu încă, două secole, organizările vieții românești, cu voievozii, cu chenezii (cnezii), cu oamenii lor liberi stăruiau încă, în bună parte, ținute în viață de trebuințele de apărare ale regatului ungar în laturile sale de miază-zi ²⁾, poate iarăș, aparate ele

1) Citarea, aproximativă ca scriere, o facem din memorie.

2) «În părțile de peste Carpați... poporul român aprăpe peste totu loculu avea teritoriile sale naționale, teritorii cu instituțiuni particulare, și unde administrațiunea se afla în mâna elementului român. Așa era în partea meridională a Transilvaniei, Țera Făgărașului sau Terra Blacorum în sec. alu XIII, iar în partea de apus Banatul Severinului — Terra Zewrino — divlsatu în opt districte naționale numite *districtus volahicales*, și toate aceste dis-

însele de întăririle naturale ale ținuturilor muntoase¹⁾. Din clasa acestor chenezi și voievozi români, dăruți cu privilegii nobilitare de regii unguri, s'au ridicat, în acele timpuri, rășboinicii cari au acoperit de glorie armatele regale, până la acel om de faimă europeană, Ioan Corvinul, ajuns regent la Buda și părinte de rege. Cu aceeaș clasă nobilitară română din Ardeal trebuie să punem în legătură, cu aproape două veacuri mai înainte, întemeierea principatelor «transalpine».

«În secolul XIII-lea așa dară și până în a doua jumătate a secolului alu XIV-lea — ne spune istoricul Densușianu — poporul românulu din Transilvanja și Ungaria ni se prezintă ca un popor liberu militar, cu teritoriile și clasele sale naționale, cu instituțiunile sale particulari, în scurt ca o națiune politică distinsă în toate elementele sale de națiunea ungurească, secuiască și săsească»²⁾.

Dar stările acestea ale neamului românesc, sub noua stăpânire streină, erau vremelnice și închideau în însăși condițiunile lor de viață politică supusă germenii trecerii și a decăderii. După a doua jumătate a sec. al XIV-lea și mai vârtos în al XV-lea sec. Românii pământeni încep să-și piardă libertatea dăruți ca părți ale lui *fundus regius* diferiților particulari, nobili sau comunități religioase. Pe de altă parte conducătorii români cu privilegii regale, stăpâni de pământ, siliți să treacă la catolicism pentru păstrarea acestor privilegii, se pierd încetul cu încetul în nobilimea maghiară³⁾.

La începutul celui de-al XVI-lea sec. cea mai mare parte a clasei conducătoare românești nu mai era românească. Renunțând de a mai

trict formând o provincie națională în sinulu regatului ungurescu, în frunte cu un banu sau voivodu — așa era Țera Hațegului cu ținutul Hinedoarei și al Devei formându unu complexu de mai multe districte românesce, organizate întoțmai ca Țera Făgărașului și ca Banatulul, pe baza unui sistemul militar. Și deasemenea districte românesce mai aflăm în partea de miedă-noapte a Banatulul, în ținutul Aradului, în Zarandu, în comitatulu Bihorului, în Beregu, în Maramureș... etc.

Pe lângă instituțiunea voivodatelor și a chneziatelor, pe lângă clasele sociale diferite de clasele unguresce, mai esista în ținuturile românesce și unu dreptu consuetudinariu român — jus colonie, antiqua lex districtuum volahicalium — ... etc. DENSUȘIANU, *Revoluțiunea lui Horia*, pg. 52—55 Buc. 1884.

1) C. GIURĂSCU: *Istoria Românilor* vol. I pg. 275—76, Buc. 1935.

2) N. DENSUȘIANU, op. cit. pg. 57, Autorul citează din *Fontes rerum austr.* II Abth. XV Band. I Th. 167 pentru anul 1291: Andreas... Quod cum universais nobilibus Saxonibus, Syculis et Olachis...

3) N. IORGA, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria* Buc. 1915 pg. 100—101. «Tre-când prin curtea Regelui, descendenții Voievozilor și ai cnezilor intrară pe la jumătatea se-colului al XV-lea, trecând la catolicism, în nobilime, va se zică în «națiunea» ungurească, însemnând foarte mult în mijlocul vieții militare și politice a Ungariei, dar în aceeași măsură însemnând foarte puțin în viața națională a Românilor.

Vedem acum Voievozi, ca Moga, Vladislav de Buia, Ștefan de Birtin, Ioan de «Fenyopatake»... Șerban și Ioan de Ribița, în părțile Inidoarei, cari sînt simpli dregători ai ma-rilor nobili unguri, cu drepturi la Baia de Criș».

aduce în gândul și în fapta sa puterile de viață ale neamului originar ea își pierde rațiunea de a exista și dispare lăsând poporul fără priverghere și fără îndrumare. Chenezii în bună parte retrogradați în starea țărănească și despuiați de pământurile lor străvechi, sunt aserviți, împreună cu țăranii, nobililor maghiari ca iobagi de moșie. Statutul acestor iobagi se precizează treptat deodată cu reprimarea răscoalelor țărănești în care Românii se unesc cu iobagii streini în fața apăsării tot mai grele a domnilor feudali: la 1437-38, prin înțelegerea dela Căpâlna a nobililor (între cari și unii români), a Sașilor și a Secuilor, cunoscută sub numele de *Unio trium nationum*, și la 1514 prin Tripartitul lui Werbőczy. Țăranul român devine tot mai mult, după expresia unui scriitor ungur, «un sclav trântit în pulbere și menit să trăiască sub arbitru». Intreaga populațiune română a Daciei superioare ajunge să fie scoasă afară din lege: «In afară de munca pentru plata sa țăranul nu mai poate stăpâni nimic»¹⁾. Urmează dela 1540 la 1653, un șir întreg de legi, cele mai multe înainte de Mihaiu-Viteazul, adunate sub numele «*Aprobatae Constitutiones Regni Transilvaniae ad partim Hungariae eidem anexarum*». Prin ele națiunea română este declarată a fi vremelnic îngăduită în țară: «locuitorii ce se țin de secta Românilor sau a Grecilor»²⁾ se sufer provizoriu în țară până le va plăcea Principilor și pământenilor țării — ...«*usque ad beneplacitum Principum et Regnicolarum*»³⁾.

Și astfel în decursul câtorva secole. Românii, autohtonii țărilor carpatice, reduși, prin aparatul juridic al stăpânirii streine, la singura stare a țăranimii, ajung să-și identifice naționalitate și stare socială, iar pe aceasta cu iobăgia. «Stătură în curând, față în față, două naționalități, în locul celor două clase ce existau mai înainte: Ungurii ca apăsători, Românii ca apăsăți»⁴⁾.

Reduși însă la șerbie și la condițiuni de viață neomeneste, Românii, își primesc cu greu soarta lor. În ei rămâne mereu viu gândul dreptului de străveche stăpânire a pământului dac.

Răscoalele sunt dese⁵⁾ și în ele se țin neîntreruptă aspirația redobândirii acestei stăpâniri⁶⁾. Dar lupta lor pentru pământ și libertate

1) WERBŐCY: *Jus Tripartitum* 1914 Pars 111, tit. 30 2 8. Textul complet, din care se citează obicinuît propozițiunea de mai sus, e următorul: «*Rusticus praeter mercedem et proemiam in terris domini sui questitus, ad proprietatem nihil juris habet sed totis terrae proprietas ad dominum terrestrem spectat et pertinet*».

2) Adică de rit grecesc.

3) *Aprobate constitutiones*... I, 1, 13.

4) AL. XENOPOL, *Istoria Românilor* ed. II. (1914) vol. V. pg. 336.

5) Istoricul N. Densușianu enumără de la 1387 la 1784, până la douăsprezece asemenea răscoale parțiale. Vezi Revoluția lui Horia pg. 72, nota.

6) Cu deosebire clară se arată aceasta în mișcarea de la 1784. Vezi mai jos cap. III.

ajunge în acest chip o luptă de neam. Încă de la Mihaiu-Viteazul, care în 1599, la trecerea sa în Ardeal, este socotit de iobagii români, răsculați împotriva apăsătoarei stăpâniri a nobilei maghiare, ca un liberator din neamul lor, conștiința aceasta națională se arată ¹⁾.

Dar asemenea lupte dacă, pe deoparte, zideau sufletul românesc al țărilor transcarpatine, ele contribuiau prin rezultatele lor nefericite să îngreuneze tot mai mult situația iobagilor români, fiind prilej de tot mai aspre reglementări de raporturi între domni și șerbi. Prin ele procesul de despuiere și de împovărare progresivă a țăranilor ardeleni de către streinii ajunși privilegiați în Principat, continuă și sub regim austriac (1687), până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de-a lungul domniilor mai blânde, a Mariei Teresa ²⁾ și a liberalului său fiu, Iosif al II-lea. Stăm față chiar, în decursul acestui secol al «luminilor», la ultimile întreprinderi ale feudalității streine de a reduce în stare de robie și cele din urmă fragmente libere — uimitor strecurate prin cumplita apăsare a vremilor — de populație românească în Ardeal. Avem pedeoparte treptata coborîre în șerbie a Moșilor din Munții Apuseni, pe de alta, barbara faptă săsească a măcelului de la Săliște, în 1774, cu scopul de a se iobăgi peste cincispreze mii de locuitori ³⁾. Asupra acestea din urmă nu ne vom opri, dar cea dintâiu ne duce în miezul expunerii.

«Locuitorii din Munții Apuseni — dăm aci cuvântul istoricului Lupaș — și-au păstrat până în sec. al XVIII-lea calitatea de țărani liberi, scutiți de îndatoririle iobagilor. Dreptul de folosință a pădurilor și pășunilor le-a dat puțința unui trai mai bun decât al iobagilor. Relativa lor bună stare începuse de la o vreme a fi ca un ghimpe în ochii dregătorilor streini, cari cu ajutorul stăpânirii austriace isbutiră a face să fie declarat domeniu al statului teritoriul Munților Apuseni (domeniul Zlatnei). Starea țăranilor din munți fu redusă cu timpul aproape la aceiaș treaptă cu a iobagilor, devenind tot mai anevoie de suportat... Pentru impozitele pe cari țăranii din munți erau obicinuiți din vechime a le plăti prin contribuții în natură, după produsele lor, se introduseră taxe de răscumpărare, la început destul de modeste, sporite însă din an în an. Astfel taxele de răscumpărare de aprox. 6000 fl. fură sporite în 1775 la 15.000 fl., iar în 1783 la peste 21000 fl. În afară de aceste taxe țăranii... erau mânați la tăiatul

1) Avem în această privință mărturia nefalsificată a cancelarului Wolfgang Bethlen: «Îndată ce se lăți — scrie el — vestea despre nefericita luptă de la Sibiu, care, ca un fulger, străbătu toată țara, Românii din Transilvania făcură conspirație se uniră cu streinii de aceeaș ginte și începură să cutreere țara... Românii din Transilvania făcură conspirație în credința că au să capete un domn din ginta lor». W. BETHLEN, *Historia de rebus transilvanicis*, tom IV, pg. 428, cit. de Xenopol Ist. Rom. V pg. 341 și Densușianu op. cit. 70.

2) Istoria notează cum în 1769, Maria Tereza, cerând municipiilor transilvane informațiuni asupra serviciilor și prestațiunilor populațiunii iobăgite, cu gândul unor îmbunătățiri a stării ei, primi de la acelea răspunsul «brusc și îngâmfat», că «poporulul țieranu agricultorului este condamnatu la sierbitute le veci, pentrucă e stigmatizatu prin lege cu not'a necredinței... poporulul nu robesc domnilorului pentrucă locuesc pe pamentulu loru, ci robesce pentrucă este condamnatu a robi in veci, fără că domniil se fia datori cu ceva iobagiloru, că-ci acestora nu le compete nimicu... GH. BARIȚIU: *Parti alese din Istori'a Transilvaniei* Sibiu 1890 vol. I pg. 487—488.

3) Comunele Seliște, Tilișca, Cacova, Galeșiu, Sibielu și Vale. Vezi Barițiu op. cit. 1. § 87.

lemnelor și la cărăușirea lor... Au mai fost apoi despoiați și de vechiul drept de pășunat și siliți a cumpăra bucatele cu preț îndoit de la arendatorii domeniului, câtă vreme mai înainte puteau să și le procure ei înșiși, fiind liberi de ori ce vamă. ș. a.¹⁾.

În urma îndelungatului șir de asemenea fapte, cari își găsesc corespondentele în toate părțile Principatului, starea Românilor din Ardeal ajunse acolo unde două lucruri mai sunt cu putință: hotărârile extreme sau primirea resemnată a morții. Pământeni ținuturilor ardelenesti coborâseră până la robia cea mai de jos «batjocoriți și bătuți nu numai de domni, ci încă și de iobagii de naționalitate maghiară». Reluând, după istoricul maghiar, comitele Teleki, înșirarea cauzelor care au dus la răscola din 1784, Gh. Barițiu ne dă din viața iobagilor români din acel timp, un tablou dramatic, purtând în sine înțelegerea mobilelor de acțiune ale răsculaților de mai târziu și a tuturor exceselor făptuite. Iată-l fragmentar reprodus:

«Amplouții magiari apasa și storcu pe poporul romanesc, pentru că pe lângă ce smulgu de la el totu felulu de vidualii, apoi îl despăia și de bani.

Iobagii sunt mănati la robot'a boierăscă inca și in dile de serbatori.

Dupa ce asia numitele sessiuni se desfăcu (în urmarea inmultirei locuitorilor) in câte 8, inca și in câte 12 parti, boierii (domnii) iau de la fia-care iobagiu totu atăta servitiu urbariale, totu atâtea dile de robota, că si pe candu mosii'a intrăga eră numai la man'a unui iobagiu...

Prestea acea robotă in natura, mai trebuia se dea fia-care iobagiu câte 2 fl. 33 cr., câte un stânjinu de lemne, si câte una cana de untu...

In unele ținuturi iobagii sunt mănati la lucru anume in capu de erna câte patru septemani (la trieratu, la taiatu lemne in padure) era v'er'a câte doue si mai multe septemani intinsu, fara că se și mai p'ota vedé si de cas'a, famili'a și economi'a sa. In alte ținuturi, ărași unii membrii ai familiiloru iobagesci trebuia se stea regulatu peste tota septemana in totu discursulu anului in servitiulu boerescu, sau cu palm'a sau cu carulu, sau si in ambele moduri; afara de aceea mai avea se numere fia-care iobagiu, de fia-care sessiune câte 22 de fiorini pe anu totu la boieru.

Soțiile și filcele iobagiloru sunt obligate a implini la curtea boierească lucruri femeiesci .torsu, tiesutu...) fara că aceea munca se li se compute intru nimic.

Unii iobagi sunt obligati a plati la boierolca inca si pentru femeile loru câte un fl.

Iobagii din unele dominie sunt necessitati a scôte câte 70—80 de cară cu boi, spre a transoptra bucatele domnesci din Transilvania la Ungari'a, era daca in acelea drumuri lungi le peru vitele, nu li se face nici-unu desdaunare.

In comunele mai departate de locuintia boierului fiacare iobagiu este obligatu a prepara câte una miia pari de viia si a'i transoptra la locul unde li se demanda.

Dela câte 10 ol iobagesci boierulu luă câte un'a cu mielu.

La grapatu de semanturi injugă și pe omeni, că si pe vite.

Aristocratii supunu si subjugă si pe omeni liberi la iobagia. Dupa-ce moré iobagiu, tota averea lui cade in mănile domnului, era pe feciorii iobagiulu îi dă la oste, sau îi face sierbi in curtea sa.

Domnii răpescu agrii de aratu, livedile si padurile dupa placulu lor de la iobagi, era dupa aceea iobagi spoliati de aaduri sunt necisitati a cumpara lemne cu bani scumpi de la boiri, era une-ori trebue se le lucre câte treidieci de dile pentru câte unu stânjinu de lemne...²⁾.

1) I. LUPAȘ: *Răscoala țăranilor din Transilvania la anul 1874*. Cluj 1934. pg. 60—62.

2) GH. BARIȚIU, op. cit. pg. 475—579 cu referire la Teleki: *A Hora tãmadás tőr-ténete* pg. 65—67 (*Istoria răscoalei lui Horia*).

Ș. A. M. D. Înșirarea se prelungește pe patru mari pagini de carte.

III.

Suntem aci la începutul penultimei decade a secolului al XVIII-lea când zăgazurile se rup. Și de-odată, din lumea aceasta năpăstuită și pentru ea, se ridică un om, dintre ceilalți, și pune hotar între două lumi.

Omul acesta nu venea pentru sine. El nu va grăi pentru sine și niciăieri nu-și va căuta folosul. El venea poruncit din străfundurile Istoriei să dea viață mișcării de răscruce a neamului său. Fapta lui isvora dintr'o prea îndepărtată înlanțuire, pe care nimic n'ar mai fi putut-o clinti. Prin ea se pronunța voința dârză a unui neam care nu se lăsa să moară. Și dacă atunci un om s'ar fi dat la oparte, un altul ar fi venit să ia povara faptei; și dacă toți s'ar fi dat la oparte, un neam s'ar fi prăbușit. Dar mărirea omenească a lui Horia e de a fi luat asupra-și, fără șovăire, până în cele mai cumplite încercări, destinul chinuitului său popor.

Numele însuși nu-i aparținea. I-l dăruise poporul pentru glasul pretutindeni îndrăgit al fluierului său, care chema ca 'ntr'o horă, acum înceată și dureroasă, acum strigată și aspră, toată nădejdea înneacă în jale și tot dorul necuprins al Moșilor din Munți. Făptura sa întreagă era a neamului ale cărui țării împrăștiat s'au intrupat în ea.

Nimic nu este mai vădit decât caracterul impersonal și reprezentativ al faptei lui. În mai multe rânduri poporul s'a recunoscut în el, iar, odată, cu glas mare, s'a ridicat mulțimea, să spună trimisului imperial care i-l cerea, ca pe instigatorul răscoalei, că nu un om ci «țara a făcut toate».

Chipul său, așa cum bogata iconografie a vremii ni l-a păstrat ne arată în el o ființă de rasă în care neamul s'a limpezit: o frunte largă, gânditoare, îi încunună figura, părul despărțit pe creștet îi cade în părți, încadrând o față prelungă, în adâncul căreia ard privirile. În portretele unui Koréh Sigismund¹⁾ sau ale unui Martin Stock¹⁾, plutește pe fața aceasta a căpitanului răscoalei nu știu ce aer de meditație adâncă și tristă, care, la cel dintâiu, atinge marginile sfintei evlavii. Nepreveniți am putea crede că ne găsim înaintea unui meditativ, dar profilul îndrăzneț vădește din plin trăsăturile hotărârii neînfricate.

Descrierile fizionomice ale vremii întăresc impresiile iconografice:

«Privirea lui este intunecoasă și melancolică — ne scrie un cronicar anonim —. O perpetuă seriozitate a tras brazde mai mult pe față decât pe fruntea sa. O barbă neagră și

1) Vezi reproducerile în frumosul volum al d-lui O. BEU: *Răscoala lui Horia în arta epocii*. Buc. 1935.

subțire și umbrește și-i întunecă și mai mult fizionomia. Configurația capului este prelungită, fața ovală cu o frunte marcantă... cu sprânceana bine potrivită. Nasul ca de șoim este îngust, arcuit și deosebit de fin, la rădăcină foarte ascuțit. Gura bine proporționată are o linie spiritualizată. Profilul frumos cu bărbia ascuțită se potrivește foarte bine cu fruntea și mai cu seamă cu chipul său oval. Gâtul lung și drept este într'adevăr foarte frumos. Intreaga ținută arată, după principiile fizionomice, că omul acesta nu poartă un cap comun. Ochii negri nu sunt prea mari, însă plini de foc, observând tot și oprindu-se instantaneu... Horia este de statură mijlocie, mai mult svelt. În general toată osatura corpului său, cu pieptul și umerii solizi și tari, ne prezintă pe un bărbat plăcut și bine proporționat, care, când merge sau sta, se ținea *întotdeauna drept*¹⁾.

Astfel ne este înfățișat Horia. Totul la el, cum ne spune un alt cro-nicar, «părea născut pentru domnie», dar nu pentru domnia zadarnică a locului sau a numelui, ci pentru domnia faptei, care însemnează luptă înmîiată și jertfă pentru toți. A conduce prin porunca destinului un neam înseamnă a-l sluji, până dincolo de puterea obicinuită a omului, cu cea dintâiu și cea mai sfântă jertfă.

Așa a crescut Horia în Vasile Nicola Ursu, așa a crescut Moțul în omul din Albac.

Când s'a ivit Horia, întâmplări noi veneau să frământe viața iobagilor ardeleni. Fără ca să schimbe ceva în rânduiala cea din afară a lucrurilor, ele au mișcat totuși sufletele oamenilor prin nădejdea ce păreau să o aducă într'o ușurare a jugului feudal. Stăpânirea cea nouă de la Viena se arăta îndemnată atunci să ridice din grelele sarcini ce apăsau bietul popor valah din Transilvania. Prin conscripția militară, ea dădea iertare de iobăgie tuturor celor ce se înrolau pentru apărarea monarhiei în regimentele nou înființate de grăniceri. Prin decrete și porunci, ce porneau din cancelaria împărătească, noul monarh, spirit tolerant și liberal, se arăta hotărît să schimbe starea poporului de jos ștergând servitu-țile feudale. Un vânt nou, venit dinspre Apus, bătea în vechea monarhie absolutistă. Școlile noi, îngăduite prin plecarea greco-catolică și, mai cu seamă, prin lupta episcopului Klein, începeau să deschidă și puținor, foarte puținor Români, alte orizonturi de cunoaștere și de îndrăzneală. Fapte ca acestea treziră în curând, în sufletele năpăstuiților iobagi din țara Ardealului nestăvilita dorință de o viață mai liberă și mai dreaptă pe pământurile lor strămoșești.

Dar nădejdea răzmată pe dispozițiile Curții se isbea de realitatea potrivnică a stăpânirii domnilor de pământ, de «națiunea» maghiară, care, puternică pe privilegiile sale, pedepsea acum plângerile și împiedeca pe de altă parte, conscripția militară.

1) «Horya und Klotska Obenhaupt und Rathgeber der Auführer in Siebenbürgen» 1785 cit. de O. Beu, op. cit. pg. 17—18.

Toate le vedea Horia și le judeca. El simțea clocotul ce se ridică din adâncul poporului. El îl trăia în sine. Minte și inima lui frământau neîncetat chinuitoarele întrebări ale neamului său impilat.

Drumurile îi arătau pretutindeni țara în aceeași suferință. De patru ori, pentru oamenii săi răsbii până la împăratul din Viena, dela care nădăjduia, totuși, cu unica speranță a tuturor, că le mai poate veni vre-un bine. Dar voia împăratului Iosif, cel care în două rânduri venise până în Ardeal să caute nevoile supușilor și pe ale acelora, în deosebi, cari erau pentru el, împăratul Sfântului Imperiu Roman, adevărații săi supuși, coboritori din viță împărătească, voia împăratului din nou nu putu nimic peste voia domnilor de pământ. Și atunci Horia înțelese, în măsura în care nădejdlile îi cădeau, că soarta Moșilor și a Românilor stă în fapta lor, în ridicarea cutezătoare pe pământul strămoșilor. Din trecutul de lupte și suferințe duhul Istoriei noastre venea să-l cuprindă și să-l poarte spre zări de lumină mai depărtate și mai înalte chiar, decât marginile puterii împărătești.

Trebuia însă câștigat poporul pentru marea hotărîre; și drumurile lui Horia au fost neobosite. Revolta înăbușită de atâtea ori și tăria călită în lupta pentru credință¹⁾ trebuiau împinse în faptă. Dar pentru poporul acesta legiuit și cu temeri legale trebuia și o deslegare legală. Horia cheamă deci oamenii în semnul crucii dăruite lui la Viena și — sfântă înșelăciune pe care îndrăzneța sa minte o judecă singură în putere să miște poporul spre mântuirea sa! — el îi chemă cu «poruncă împărătească» să se ridice împotriva domnilor unguri. Cu vederea clară a necesităților pe care desăvârșita libertate de interese personale i-o înălță până a i-o face profetică, Horia tălmăci pentru nevoile clipei și ale oamenilor săi cuvintele supărate ale împăratului. Așa cresc legenda «poruncilor», care aducea un neam pe drumul marilor sale lupte istorice și îl integra conștiinței sale naționale.

Mișcarea se lărgi și se adânci de la sine. E o logică în lucruri care se impune oamenilor și-i prinde înainte de a se limpezi în mintea lor. Dar, prin gândul celor dintâi dintre ei, ea coboară, pe măsura împlinirii sale, până la înțelegerea celor mai umili. Mișcarea se lărgi dar, spre a cuprinde întreaga populație românească a Ardealului — era această chiar unul din gândurile tactice ale Căpitanului răscoalei —; ea se adânci în trecut pentru a lega fapta oamenilor de azi de drepturile strămoșilor liberi și stăpâni. Astfel se limpezi în gândul lui Horia și în actele oamenilor, cele

1) Mulți dintre răsculații din 1784 luaseră parte la mersul triumfător în Ardeal al călugărului Sofronie, în 1760—61, și la lupta sa ziditoare pentru credința ortodoxă.

două mari idei conducătoare ale răscoalei din 84; ideea de neam ce opunea în luptă pe Români Ungurilor, și ideea vechimii noastre aci, a stăruirii neîntrerupte și a dreptului nostru neatins asupra pământului transilvan.

Mărturiile sunt numeroase în astă privință, în graiul însuși al răsculaților. «Acum ați gătat-o și voi, Ungurilor, vi se iau moșiile și ni se dau nouă», așa îndrăznește să vorbească un țăran din Ia, Iosif Buda, cătră un nobil ungar ¹⁾. «Pe pământul ăsta noi suntem stăpâni», spune un altul ¹⁾. Iar Cosma Toma din Gârbău, iobagul contelui Bethlen, nu se sfiește să zică «țara asta e a noastră, a voastră e țara ungurească» ¹⁾. Istoricul Densușianu are astfel dreptate să noteze că pretențiunea Românilor pentru împărțirea pământurilor era cu totul lipsită de tendințe comuniste sau anarhice... ea se baza pe simple motive istorice... că țara este a lor și pământurile sunt ale lor ²⁾.

Însăși întâmpinările nobilimei maghiare din aceea vreme cătră comisarul imperial Iankovits merg în acelaș sens: «este așa dar evident, declară ei, că scopul lor mai înalt (al revoluționarilor) a fost stârpirea națiunii noastre (maghiare) și a religiunilor necunoscute în țară, și 'n modul acesta dâșii voiau să aducă țara în mâna altei puteri» ³⁾. Iar nobilul român de la Abrud, Alexandru Chendi, care a făcut lui Horia servicii de secretariat pentru limba latină și limba maghiară, aduce mărturia scrisă unui ofițer imperial «că singurul scop mai înalt ce l-au avut căpitanii răscoalei a fost să scoată pe Unguri din Transilvania și să domnească ei» ⁴⁾.

De măsura în care dreptul acesta vechiu asupra țării se adâncea în gândul oamenilor și al Căpitanului lor până la afirmarea continuității istorice a Românilor în țările carpatice, ne rămâne, pe lângă unele simboluri și anume — efigiile cu crucea lui Horia și titlul de Rex Daciae — cari, venite poate și de la alții, trădează totuși tendințele adânci ale mișcării, ne rămâne dar, o mărturie consemnată, cu puțin în urmă, de un cronicar sas al vremii. Notează acest cronicar, printre confuziunile sale, că Horia

1) Toate aceste mărturii sunt consemnate în documentele procesului de la Alba-Iulia, 1785. Densușianu în op. cit. le reproduce, dând note în textul lor latin. Trimitem și pentru alte informațiuni acolo, pg. 122, 128—29. Ibid., pg. 151, nota 3, «... quod Regnum non Hungarorum sed Valahorum esset, consequenter Hungaros et Dominos suos terrestres ejecturi sint e propriis suis possessionibus». Certificatul assesorilor Vereș, Besseney, Isak 13, IX, 1784.

2) Ibid. pg. 151.

3) Petițiunea nobilimii din comitetul Alba către contele Iankovits cit. de Densușianu în op. laud. pg. 448.

4) N. DENSUȘIANU op. laud. 462, declarațiunea lui Al. Chendi scrisă cu mâna proprie și dată vicelolonelului Kray, Abrud 5. I. 1785.

merse cu îndrăzneala sa atât de departe încât a făcut pe popor să creadă că Transilvania e dată Românilor încă de regele cel vechiu al Daciei, cu cuvintele «Dau-io-ție» (Dau-ție) adică țară dăruită și că prin urmare conjurațiunea aceasta în contra nobilimii este o chestiune care interesează pe toți Românii din țară»¹⁾.

Cei ce caută să ne înfățișeze răscoala Moților ca un diferend juridic, ca o ceartă pentru zile de lucru ale iobagilor la domni, chiar ca o luptă de clasă²⁾, nu înțeleg sâmburele viu al faptei lui Horia și puterea sa asupra destinului românesc. Deslegarea de foc pe care Căpitanul răscoalei a dat-o acestor probleme subalterne, înfățișează un moment din lupta seculară pentru stăpânirea pământului dac — mai vie aci în țara până de curând ca și liberă a Moților — între cuceritori și cuceriti, și acel moment anume, în care Istoria întorcându-se, autohtonii se ridică, cu primul lor pas conștient, peste domnia temporară a năvălitorilor. Al doilea pas va avea să fie 1848, al treilea 1918 și proclamația de la Toplița.

Era așa dară o lume de gânduri și sentimente care a coborât în faptă și a rodit acolo, împărțându-se din lumina curată și din tăria de credință, dincolo de ori ce îndoieli, ale Căpitanului. Impreunarea acestor gânduri unui om cu duhul ce se ridică din pământul părinților și din frământarea veacurilor trecute e esențială în mișcările de răscruce ale neamurilor.

Ar voi unii să ne înfățișeze mișcarea Moților ca fiind cu desăvârșire lipsită de «idei politice» și de «concepțiuni sociale»³⁾. Nu vom tăgădui partea de dreptate pe care, din fericire, o pot avea. Dar e aci

1) *Das alte und neue Kronstadt* ms. 1, 74, după Densușianu op. cit. 460. O altă mărturie în acest sens e notată de Densușianu din scrisoarea contelui L. Kalnoky către cancelarul Esterhazy: «Horia, după cum se vede, nu se teme să se publice de rege al Daciei în ascunsele munților și în pădurile comitatului Zarand». — *ibid.*, 460. — O primă vestire a acestei idei dacice ne este notată de prof. Lupaș în op. cit. pg. 26, însemnând că încă la 1760, «nobilul ungar G. Retegei spunea în memoriile sale că țăranii români s'au plâns și fiindcă li s'a aruncat în grumaz jugul iobăgiei, cu toate că sunt mai mulți și mai vechi decât Ungurii în această țară, fiind ei rămășițele vechilor Daci».

2) Interpretarea mișcării lui Horia ca luptă de clasă e dată cu predilecție de aceea parte a publicisticii noastre, care, prin logica tendințelor sale inter și a-naționale și prin originea celor cari o susțin, poartă cel mai redus interes trecutului românesc. E firesc ca ignoranța lor istorică să acopere o apologie — singura căutată — a curentelor de destrămare a unității de viață națională, prin opunerea elementelor ei complementare. Astfel e cutare articol de informație «serioasă» din 2 Aug. 1935 al ziarului *Adevărul*, unde d. Scarlat Callimachi, voind să ne dea mai întâiu chipurile conducătorilor răscoalei, ne înfățișează pe Crișan drept Horia, pe Horia drept Cloșca și, sub numele de Crișan o reproducere, se pare, mai puțin reușită a lui Horia, în acel articol găsim rânduri ca acestea: «Din documentele vremii și din scrierile istorice serioase (e ceeace autorul caută îndeosebi), reese clar că n'a fost vorba de o răsvrătire cu caracter naționalist, ci de una cu caracter curat social. Și, de aceea, ea nu poate fi înglobată în mișcările așa zise naționaliste, ci dimpotrivă, trebuie încadrată în marea luptă a proletariatului mondial împotriva exploatatorilor de toate speciile». Cităm acest fragment și exactitățile sale ca să ilustrăm o stare de spirit și să vădăm anumite tendințe.

3) Cf. Z. PACLIȘEANU, *Revoluția lui Horia* în *Rev. Fund. Reg.* din Oct. 1934.

mai cu seamă o greșită înțelegere. Nu este într'adevăr mișcare cu răsunet și cu urmări în istoria omenirii, care să nu se împărtășească din acele suflute ale lucrurilor cari sunt ideile. Departe de a le păstra privilegiul tulburilor colaționatori de texte sau îndoielnicilor cumpănitori de biblioteci, noi vedem în ele date ale vieții, legi, cari, și în afara vestmântului prețios de vorbe, sunt pătrunse de caracterele tari și de mințile limpezi ale celor simpli. Adevărurile mari ce scapă dascălilor, prin cari o societate se poate pierde, se arată uneori în graiul celor simpli cari o pot mântui.

Horia a fost acela care, în despuierea desăvârșită de interese și ambițiuni personale, s'a lăsat pătruns ca de săgeți de lumină de marile adevăruri de viață ale neamului său, pe planul căruia își înălțase făptura. Orizontul oamenilor cade la limita intereselor, iar puterea lor se mișcă între ele. În stăpânirea grijilor și câștigurilor personale stă mediocritatea vieții obicinuite. Ci e în trăirea impersonală, în dăruirea desăvârșită către ceea ce este mai mult de cât noi — un neam sau o lume — taina înțelegerii superioare și a faptelor ridicate peste timpul omului, în veacul acelei vieți căreia ne dăruim.

IV.

Istoria răscoalei se cunoaște îndeobște.

Ea ne aduce înaintea, alături de Horia, pe Cloșca și Crișan, ca pe acei cari, după el, în mulțimea ridicată a unui neam, au întrupat mai mult și mai puternic vrerea moțească. Un jurământ înfricoșat, care la ei venea de dincolo de ei, îi legase să stea împreună în viață și în moarte pentru ai lor. Și acelaș jurământ ni-i leagă până astăzi în inima neamului. Vicecăptani ai mișcării, ei au întins cu braț puternic răscoala și cu gând aspru au tăiat poporului drum înainte.

Mai vechiu tovarăș al Căpitanului, pe care îl însoțise chiar în drumurile sale la Viena, părtaș al gândurilor lui și frământat însuși de ele, Cloșca urma, ajuta și sfătuia pe Horia. Până la moarte și până în cumplita moarte pe roată, el i-a rămas neschimbat, cum neclintit a stat și în prima credință. Mai aprig în luptă, mai plin de mândră cutezanță ostășască, Crișan se mișca și mai liber în părțile Zarandului. Era un om al faptei fără îndoieli de gând. Focul său se răspândea între oameni și răscoala îi mergea meru înainte. Cloșca — după nimeritul cuvânt al lui Densușianu — o aducea, numai, cu el.

Aproape o sută de alți căpitani subalterni înmulțiau în Munți voința și poruncile primului Căpitan...

Deslănțuită dar, la Curechiu, în ziua de 2 Nov. 1784, răscoala ajunsese în puține zile — până la înșelătorul armistițiu de la Tibru în 11 Nov. — să cuprindă Zarandul în întregime, să străbată în toată țara Hațegului, până în marginile Țării Românești, să se întindă de-alungul Mureșului, spre apus, până la Șoimuș, să pătrundă spre răsărit până la Vințul de jos și până la Sesciori în comitatul Sibiului, iar spre miază-noapte dincolo de Ofenbaia, la Sân-Giorgiul Trascăului, înaintând amenințător spre Cluj. Acolo, zile de-a rândul străjile nemeșești au păzit înfricoșate pe dealul Feleacului, apropierea revoluției.

Iuțeala uimitoare cu care s'a răspândit mișcarea din Munții Apuseni arată cât de mult era ea în consensul mulțimilor românești ale Ardealului. În sufletul iobagilor Horia se însutise, se înmiise, și acum vorbea pretutindeni. Ingroziți nemeșii unguri începeau să strige: «Câte sate românești în Ardeal, atâția Horia sunt». Analistii vremii notează chiar, până în cele mai îndepărtate sate, nerăbdarea, abia stăpânită, cu care se aștepta venirea răscoalei, de populația iobăgită a Românilor.

A fost o deslănțuire fulgerătoare de energie telurică, în care se răsunau veacuri întregi de înnăbușită revoltă, de umiliri și de fărâdelegi. Focul răscoalei a cuprins și a mistuit prea repede fragila stăpânire a domnilor de pământ. Peste o sută de curți nemeșești au căzut în ruină și mulți dintre nobili au trebuit să plătească cu viața păcatele părinților și ale lor.

Orice mișcare revoluționară însoțește inevitabil dreptatea cerută cu un șir de excese și de cruzimi, cari omenеște cheamă întotdeauna lacrimile noastre. Ele sunt tristele necesități pe cari în răscoala Moșilor totul le explică. E drept să notăm însă aci în fața lor și un alt fapt care pune în lumină sufletul unui popor. Pornirile nestăpânite sunt pretutindeni ale mulțimii înfuriate, dar felul în care ele se fixează și se lămuresc în procedări obicinuite vădește caracterele vieții morale colective. La răsculații din 84, în sufletele cărora veacurile strânseseră atâta suferință și ură, dorința de exterminare a nemeșilor unguri s'a domolit în curând și s'a împăcat în așa de creștinescul act al «botezului românesc»: domnul strein era iertat cu viață și primit în comunitatea neamului, cu prețul curățirii lui în botezul bisericii noastre ortodoxe. Astfel în scurtul răstimp al mersului înainte al răscoalei un număr foarte mare de streini au fost siliți să primească botezul nostru. Trei zile, bună oară, cât ținu furia țăranilor în Abrud și Roșia, «fură constrânși să treacă la religiunea română — scrie

Densușianu — 1122 de cetățeni unguri, între cari 548 unitari, 428 reformați, 65 catolici și 41 luterani»¹⁾).

Faptul acesta, ciudat într'o mișcare în care scopurile nu sunt religioase, vădește — pe lângă abaterea pe care un suflet creștinesc o caută de la faptele cele mai grozave — și, vrednică de reținut, trăsătura adâncă a unei mentalități. El arată în ce măsură credința strămoșească — prin puterea ce i se recunoaște de a româniza — e socotită consubstanțială făpturii românești și cât de mult creștinismul ortodox tradițional înfățișează pentru popor forma cea mai curată a româniei și a omeniei noastre.

Purtarea poporului a fost dar așa; ea a fost uneori și altfel. Ceeace trebuie să avem însă mai întâiu în față, în răscoala din 84, e o lume care își tăia un drum nou, și nimic n'ar fi mai nedrept decât osândirea ei pentru violențele prin cari era silită să meargă înainte. Necesități dureroase, ele se răscumpără, când prin ele, și numai prin ele, se deschide un nou orizont de viață și de civilizație.

O schimbare de soarte s'a căutat într'adevăr acolo prin fapte grele. Gândul căpitanilor ducea chiar foarte departe. Prin el un neam apăsător aspira, dincolo de libertate, la o nouă domnie națională, cu conducători din sângele său. Ca din trebuința unei respirații normale, poporul iobăgit al Românilor căuta, în locul acuma gol al vechii clase de demnitari naționali, întoarsă de mult de la rosturile ei și pierdută în nobilimea maghiară, să-și ridice o alta. Mai multe semne de acest gând ne sunt păstrate din cursul răscoalei. Un document al vremii însemnează astfel că cei doi vicecăpitani, «Cloșca și Crișan, declarase mulțimii poporului... că după ce vor stinge pe toți Ungurii, întreg Ardealul are să fie cârmuit de dregători de naționalitate românească, pe care îi vor numi Horia și Cloșca»²⁾. Horia era însuși, pentru toți «Crăișorul»... și dacă mișcarea lui izbutea, istoria avea să dateze de la el și de atunci una din acele cunoscute răsturnări din viața popoarelor prin care încep o domnie și o viață națională nouă.

Dar Românii în 1784 n'au avut decât slava jertfei.

Răscoala pornită cu atâtea nădejdi — ea trebuia în puțină vreme să ridice întreaga populație românească a Ardealului — s'a oprit în curând din mersul său victorios. Nu puterea și vitejia domnilor unguri i-au stat

1) N. DENSUȘIANU, op. cit. pg. 207.

2) «Per eundem Klosca et tertium ducem Krisan... inchoassemus dictum est nobis, interfectis omnibus Hungaris, totus hic Principatus, ab officialibus duntaxat Valachicae nationes per duces Hora ea Klosca denominandis administraretur». — Interogatoriul preotului Gav. Sulariu etc. din Mogos la 26 Dec. 1784. Cit. Densușianu op. cit. pg. 149—50.

împotriva și au stăpânit-o, nici măcar forța regimentelor imperiale. Ci la această dată când soarta revoluției începe să se schimbe, se arată fața slută a înșelăciunii, cum mai târziu se va arăta cea hidoasă a trădării. Buna credință a oamenilor din 1784 a găsit în față-i, în momentele hotărîtoare, viclenia și minciuna administrativă austriacă. Răscoala s'a oprit dar, la 11 Nov., într'un înșelător armistițiu, în care țăranii cereau totul, iar trimisul armatei imperiale, sub jurământ de credință, făgăduia foarte mult.

Când, termenul trecut zadarnic, răscoala reîncepe, cetele de țărani găsesc în fața lor «cătanele» imperiale al căror cerc se strânge ca un clește în jurul lor. Odată cu ele veneau, din poruncă de sus, purtătorii, cumpărați prin teamă și prin făgădueli de răsplată, ai credinții strămoșești: episcopul Nichitici, cu protopopii și preoții ascultători de el. Țăranii sdruncinați în tăria lor de suflet, pierd, după ce în rezistența lor multe lupte au fost câștigate, pe cea din urmă din ele, la Mihăleni, și cu ea revoluția însăși.

În acest sfârșit de dramă în care omul luptă tot mai părăsit, dar tot mai dârz împotriva forțelor ce-l copleșesc, adevărata mărire a lui Horia se arată neatinsă. E, pretutindeni, omul pentru care întoarcere nu mai este. În inima sa smerită el cerea să fie împlinită voia Domnului care l-a trimis pe el. În nici o clipă făgăduelile și ispitele — și veneau destule de la stăpânirea țării pe prețul opririi răscoalei — nu l-au făcut să șovăie pe drumul început. Nobilul român, Alexandru Chendi, care venise cu cele din urmă mesagii de pace și sfaturi de oprire, îi răspunde (în graiul așa de veridic al d-lui Rebreanu):

«Acum nu mai pot asculta pe nimeni în lume. Eu oi rămânea cel din urmă, că doară eu am fost cel dintâiu și în cărțile sfinte așa scrie, să fie cel mai de pe urmă, acela care a fost cel dintâiu!»¹⁾.

Și cel de pe urmă a fost.

Iarna și stingerea răscoalei îl afundară, cu Cloșca, în bătrânul codru troenit de zăpadă al Scorocetului. Acolo sub cetini, Căpitani găsiră adăpost într'o vizuină afundată, la rădăcina unui copac. Horia se adânci în gândurile sale, arzând în piept dorința unui ultim drum la Viena.

Acest drum, zadarnic ca și celelalte, Horia nu-l va mai face. Un altul îi era sortit: drumul celei mai înalte jertfe și, prin ea, drumul biruinței dincolo de moarte.

Luptei sale vii i-a fost dat să se sfârșească aci. Un om care se ridica pentru un neam a găsit, în durerea înfrângerii, alți oameni care să-l

1) L. REBREANU, Craișorul pg. 248.

vândă pe 300 de arginți. Și n'au fost aceștia dintre streini. Năimiți ai unui ofițer imperial, ce voia să-și sporească gradele, și ai unui pădurar ce avea să-și primească titlul său de noblețe, gornicii, al căror nume ne este păstrat, au bătut ascunzișurile munților, până la sărmanul adăpost al Căpitanilor, pentru folosul monarhiei și pentru apriga răsbunare a domnilor. Horia i-a iertat în inima sa creștinească, dar un neam nu-i poate ierta. Marea și trista parte pe care trădarea a ținut-o în istoria națională, făcând să cadă mișcări de răscruce, ca cele ale lui Horia și Tudor, ne impun aspra datorie de a nu-i uita și de a-i meni unui periodic oprobriu. E tot atât de trebuincioasă ca și pietatea amintirii eroilor, ca și slăvirea sfinților, pentru zidirea sufletească a rândurilor de generații românești, hulirea obștească, în zi de doliu național, a vânzătorilor de neam, ca singură dreptate pentru ei.

Horia în mișcătorul său testament, mărturie de smerenie și gând creștinesc, ne-a reținut aceste nume:

NOTE
Horia, Vasile, policra Nicola Ursu. Anii vieții sale 54. Muiera lui Ilina, ficii Ion 14 ani, Luca 6 ani. La alte cele nu știe nimic. Oamenii cari l-au prins: *Matieș Nușu, Matica Onu*, frate-său *Gheorghe, Trițu Ștefan*, a lui *Neagu Andrei* doi ficii, *Simion* cu frate-său; îi iartă cu toată inima...

Se păstrează în Munții Apuseni tradiția că vânzătorii aceștia ai lui Horia, «Matieștii, Dârleștii și Trifeștii», și-ar fi cumpărat făină din banii primiți și ar fi dus-o ei acasă să facă pâne din ea, «și ar fi zis unu' dintre ei cătră mamă-sa: mamă, să ne faci pită, că nu mai putem de foame; ea o făcut și o scos repede din cuptor un coc, l'o lăsat să se stâmpere și după ce l'o rupt în două, o aflat în el un drob de sânge cât pumnul și o zis: no, dragii mamei, vai de voi și de capu' vostru, că ați vândut pe Horia și iată, mâncați amu sângele Horii și neamul vost tăt sărac va fi toată viața și sămânța lui»¹⁾.

Așa a vrut poporul să le cinstească amintirea.

V.

...Și astfel l-au dus pe Horia la moarte, în cetatea Bălgradului, cu cunună de nuiiele pe cap, și astfel pe drum, cătane și streini l-au bătut și batjocorit pe cel vândut pe arginți, strigându-i «iată Craiul Valahilor!» — ca să fie împlinit cuvântul Legii că se va jertfi pe sine cel ce va zidi viață nouă.

1) LUPAȘ, op. cit. 189.

Dincolo de lanțurile închisorii, dincolo de zădarnicul proces, în care Horia n'a vorbit, s'a ridicat roata ca să frângă, alături de tovarășul nedespărțit al luptei sale, trupul iobagului îndrăsneț și să-l risipească în patru părți ale țării. Tare în credința sa pentru neamul căruia îi închinase totul, gând și putere, și din inima căruia primise lumina marilor adevăruri, Horia merse, cum ne adeverește un martor al supliciului, «fără nici o schimbare la locul destinat pentru ora cea amară a vieții sale».

O asemenea viață nu se încheie însă acolo. Ea coboară și se înmiește în viața nesfârșită a neamului. Șasezeci de ani în urmă, ea a trezit pe Iancu, peste o jumătate de secol încă ea a chemat steagurile libertății naționale. Iar cei mai de pe urmă veniți merg purtând în suflete închinat țării lumina făpturii sale de foc și de jertfă.

CĂRȚILE RÂNDUELI

Politică și economie

D. C. AMZĂR: Naționalismul Tineretului.

D. C. AMZĂR: Naționalismul Partidelor.

ERNEST BERNEA: Tineretul și politica.

ERNEST BERNEA: Gânduri pentru Țară nouă.

ERNEST BERNEA: Stil legionar.

VICTOR GÂRCINEANU: Din lumea legionară.

M. POLIHRONIADE: Tineretul și politica externă.

Literatură

ARON COTRUȘ: Țară (poem) (10 lei).

Oameni și locuri

*ERNEST BERNEA: Carlea Căpitanilor.
(30 lei).*

Vor apare:

NAE IONESCU: Iuda suferă...

ERNEST BERNEA: Tradiție și Revoluție.

D. C. AMZĂR: Orizontul unei revoluții.

Numai abonându-vă faceți să apară revista

PREȚUL LEI 20.